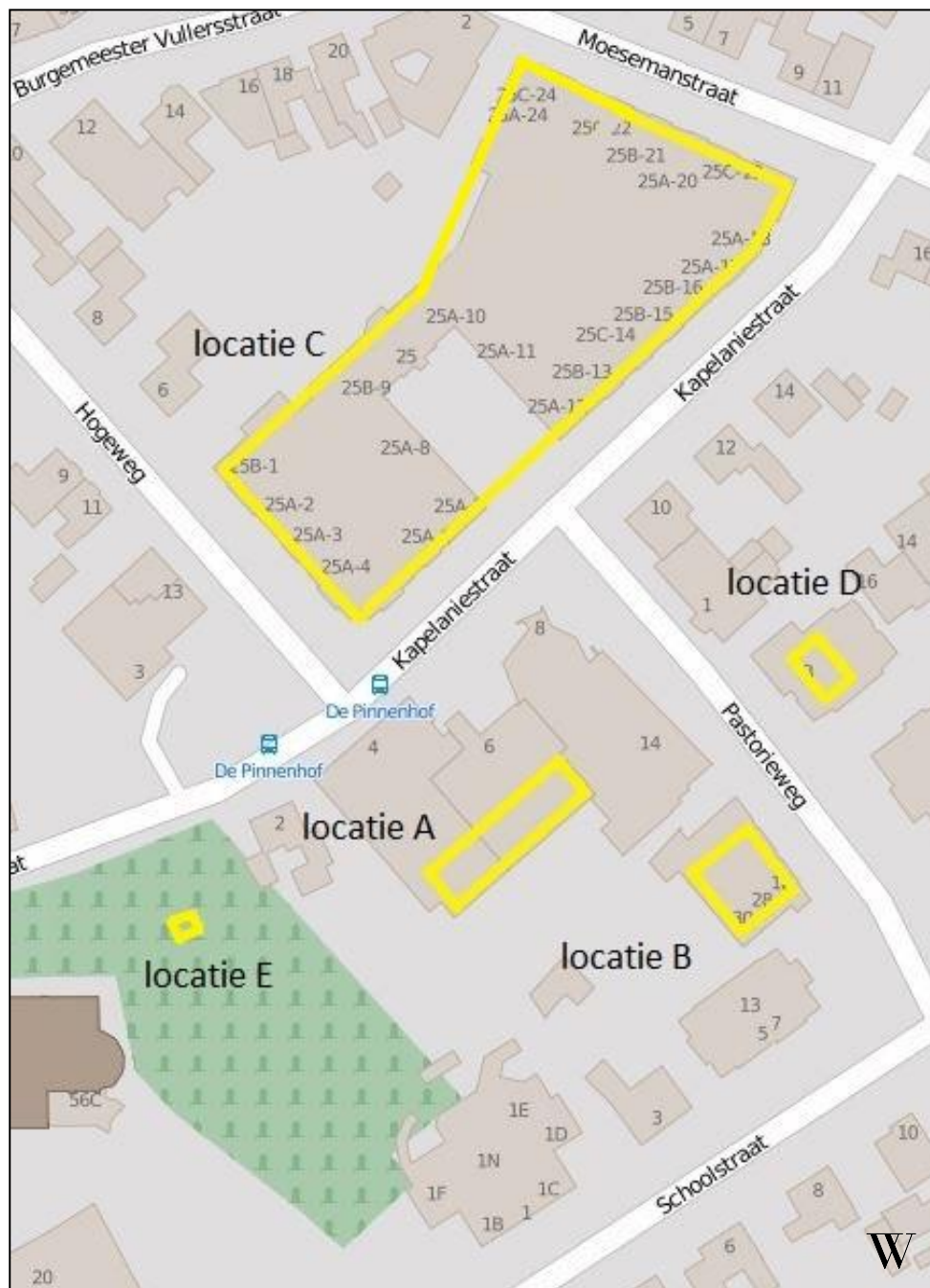

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Tichelveld (1985-2014)

Voorwoord

Deze rapportage is de postume publicatie van de in de periode 1985-2014 uitgevoerde archeologische verkenningen in het oostelijke deel van de kern van Nederweert. De op verschillende momenten en bij verschillende aangelegenheden verrichte waarnemingen worden nu gebundeld in één overzichtelijke samenhangende rapportage.

De publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodemonderzoek te Nederweert (STRABO), die zich ten doel stelt oud(-er) archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Archeologisch onderzoek	6
3. Locatie A (Gemeenschapshuis De Pinnenhof)	7
4. Locatie B (Dokterstuin)	14
5. Locatie C (Zorgcentrum Domus Bona Ventura)	15
6. Locatie D (v.m. Scoutinggebouw Blokhut)	19
7. Locatie E (Begraafplaats RK. St. Lambertuskerk)	20
8. Bronnenonderzoek	24
9. Conclusies	26

1. Inleiding

Het gebied ten oosten van de St. Lambertuskerk in Nederweert werd oudtijds aangeduid met de benaming Tichelveld. Volgens mondelinge berichten zouden hier steenovens hebben gestaan ten behoeve van de bouw van de St. Lambertuskerk. Het oude woord tichel of tegel betekent gebakken steen of dakpan. Feit is dat het bedoelde terrein, omsloten door Burgemeester Vullersstraat, Moesemansstraat, Schoolstraat en kerkhof relatief grote hoogteverschillen kent (enkele decimeters). Ook het toponiem (nu straatnaam) Hogeweg ter plaatse, wijst op een eertijds aanwezige hoogte in het landschap. Dit alles wijst op de aanwezigheid van leemwinning ten behoeve van de baksteenfabricage.

Hoewel de eerste berichten over leemwinning en baksteenfabricage in Nederweert al uit de vroege 16^e eeuw stammen (waarbij de Nederweertse bakstenen naar Weert werden geëxporteerd voor de bouw van stadsmuren en poorten), zijn daaraan geen vermeldingen van winningslocaties gekoppeld. De oudste archivalische bron over leemwinning gekoppeld aan het gebied ten oosten van de kerk dateert de winning van leem aldaar omstreeks 1568.

Een aantal onafhankelijke bouwkundige projecten in dit gebied bood de mogelijkheid om archeologische waarnemingen te verrichten. Dat was bij de uitbreiding van gemeenschapshuis De Pinnenhof aan de Kapelaniestraat (1985), de aanleg van een parkeerkelder onder het nieuwe appartementencomplex Dokterstuin aan de pastorieweg (2000) en de bouw van appartementencomplex Domus Bona Ventura (2005).

Tenslotte werden bij een begraving op het kerkhof van de St. Lambertuskerk in 2014 enkele aanvullende waarnemingen gedaan. De bevindingen worden hierna beschreven. Ze zijn aangevuld met mondelinge informatie over eerdere waarnemingen uit 1950 en 1965.

Doel van het onderzoek was het verifiëren van de toponymische, mondelinge en historische informatie over de aanwezigheid van leemwinning en (bak-)steenfabricage, en de synthese daarvan tot een integrale rapportage.

Vergelijking van de oude en nieuwe topografische situatie:

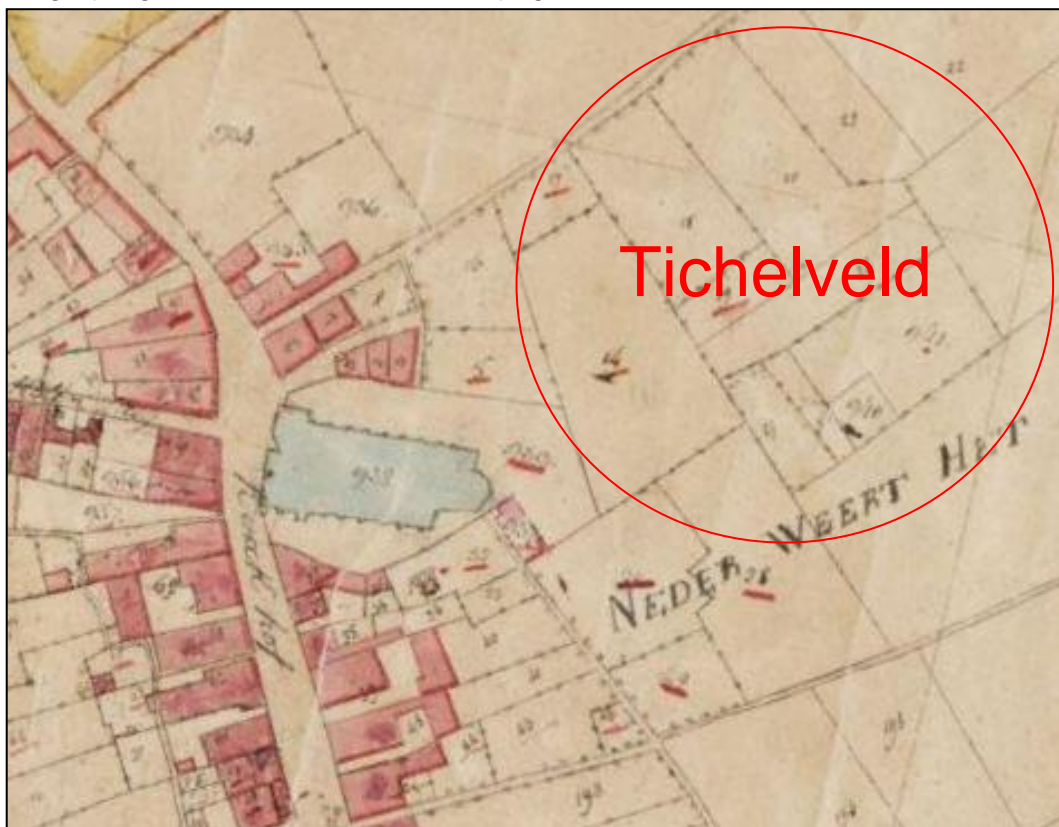

Fig. 1. Situatie in 1844 volgens het kadastrale minuutplan. Bron: beeldbank Cultureel Erfgoed.

Fig. 2. Situatie in 1985. Tek. A. Bruekers.

2. Archeologisch onderzoek

Op een vijftal verschillende locaties zijn in de loop der jaren archeologische waarnemingen verricht. Deze staan op onderstaande kaart aangeduid met de letters A t/m E en zullen in de volgende paragrafen worden uitgewerkt.

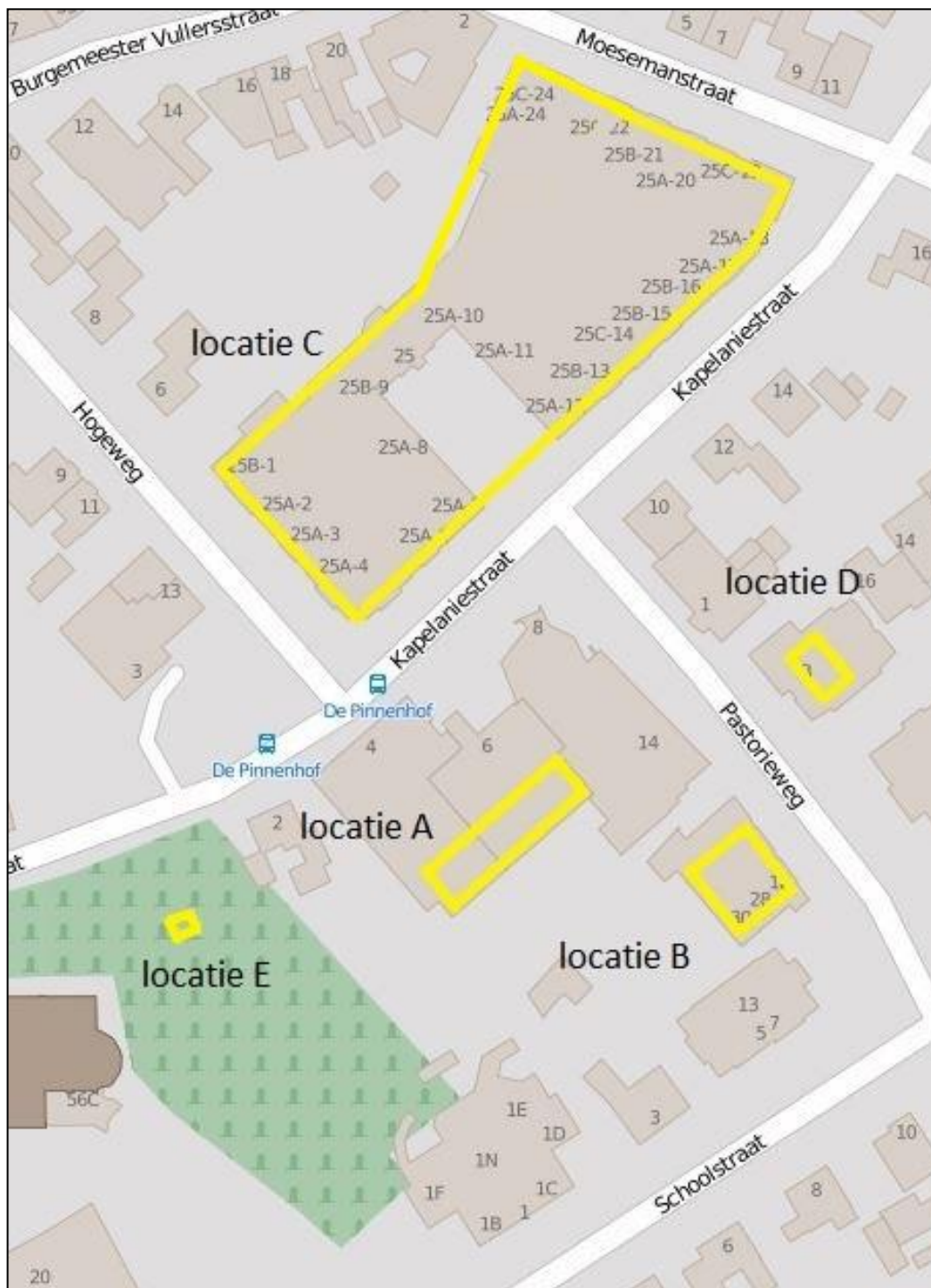

Fig. 3. Overzicht van de waarnemingslocaties (situatie in 2016). Topografische ondergrond: www.afstandmeten.nl

3. Locatie A (Gemeenschapshuis De Pinnenhof)

In 1985 werd een aanvang gemaakt met de uitbreiding van gemeenschapshuis De Pinnenhof annex Openbare Bibliotheek aan de Kapelaniestraat in Nederweert. Dat dit terrein archeologische potentie had, was mij al gebleken uit een interview dat ik in 1982 had:

1982 aug 21. Interview door Alfons Bruekers met Cor Janssen, Mgr. Kreijelmansstraat 23, Nederweert. Janssen was begin jaren '60 betrokken in het bouwcomité van het gemeenschapshuis De Pinnenhof. Bij de bouw van het complex in de jaren 1965/1966 kwam men tot de ontdekking dat de bouwvoor ter plaatse 1.70m dik was. Dat zou te wijten zijn aan de aanwezigheid van oude leemkuilen. Door deze ontdekking was men gedwongen om veel diepere en zwaardere funderingen aan te leggen dan gepland was. Daardoor ontstond de mogelijkheid het complex geheel te onderkelderen, hetgeen ook gebeurde.

De geplande uitbreiding van het complex in 1985 gaf de mogelijkheid om archeologische waarnemingen te doen. Het onderzoek vond plaats op 22 en 23 oktober 1985. In figuur 4 is de bouwput van de uitbreiding met een gele vierhoek aangeduid. Nummer 4 is het gemeenschapshuis en nummer 8 de Openbare Bibliotheek.

Fig. 4. Ligging van de opgravingslocatie.

Bij het machinaal uitgraven van de bouwput bleek al gauw dat de ondergrond tot op zeer grote diepte verstoord was.

Fig 5. Aanleg van de bouwput. Op de achtergrond de (voormalige) St. Lambertusschool. Foto: A. Bruekers.

Fig. 6. Reeds bij de aanleg van de bouwput waren diepe grondsporen zichtbaar. Foto: A. Bruekers.

Aan de zuidelijke begrenzing van de bouwput werd een viertal diepe poergaten uitgegraven. Deze gaven een uitgelezen kans om een profiel vast te stellen. Een en ander is in figuur 7 t/m 16 aangegeven.

Het groenarceerde gedeelte is de bouwput voor de uitbreiding van het gemeenschapshuis aan de zuidzijde. De rode vierkanten zijn de plekken waar machinaal tot grotere diepte werd gegraven, om de aanleg van betonpoeren mogelijk te maken. De arcering geeft de bestaande gebouwdelen aan (links is dat de gymnastiekzaal, onderaan de bibliotheekruimte (alles volgens de situatie in 1985).

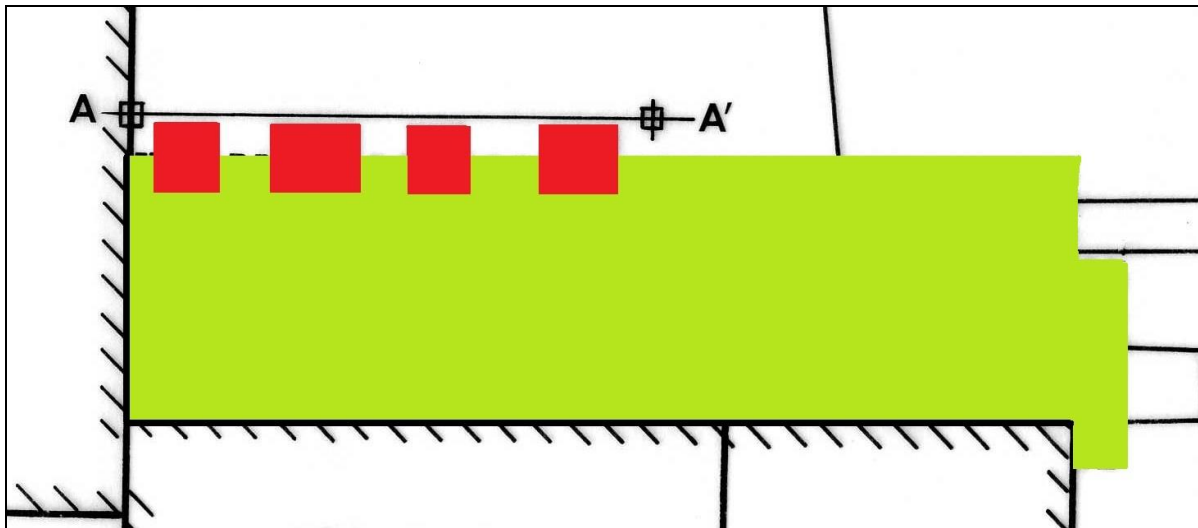

Fig. 7. Ligging van de nieuwe bouwput.

De vier poergaten zijn gebruikt als de archeologische waarnemingspunten. Zij zijn gelegen langs de vrijwel oost-west-georiënteerde raai A-A', en zij zijn genummerd met de Romeinse cijfers I t/m IV.

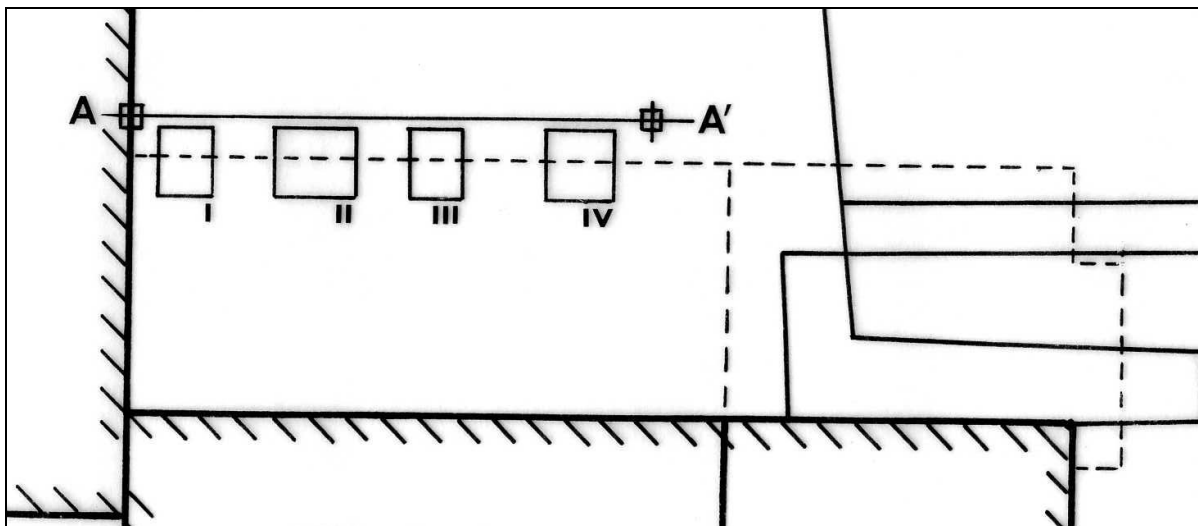

Fig. 8. De poergaten I t/m IV aan de zuidzijde van de bouwput.

Het peil van de hoogtemetingen was gelijk aan het maaiveld, waaronder we hier het betegelde loopvlak van de aangrenzende speelplaats van de St. Lambertusschool beschouwen. Dit bevindt zich ter plaatse op 32.50m boven NAP. De grootste diepte van de gegraven poergaten was 29.90 meter boven NAP (een gatdiepte van 2.60m t.o.v. maaiveld dus. De diepste vergraving door mensenhanden bevond zich in de poergaten III en IV op ongeveer 2.30m beneden maaiveld.

In de profieltekeningen hiernaast zijn de zuidaanzichten van de poergaten weergegeven. In poergat II was een overtuigende laag baksteengruis te zien. Ook de andere opvullingslagen tekenden zich vrij scherp af en waren van wisselende samenstelling en kleur. Van enkele doorsnedes zijn lakprofielen gemaakt.

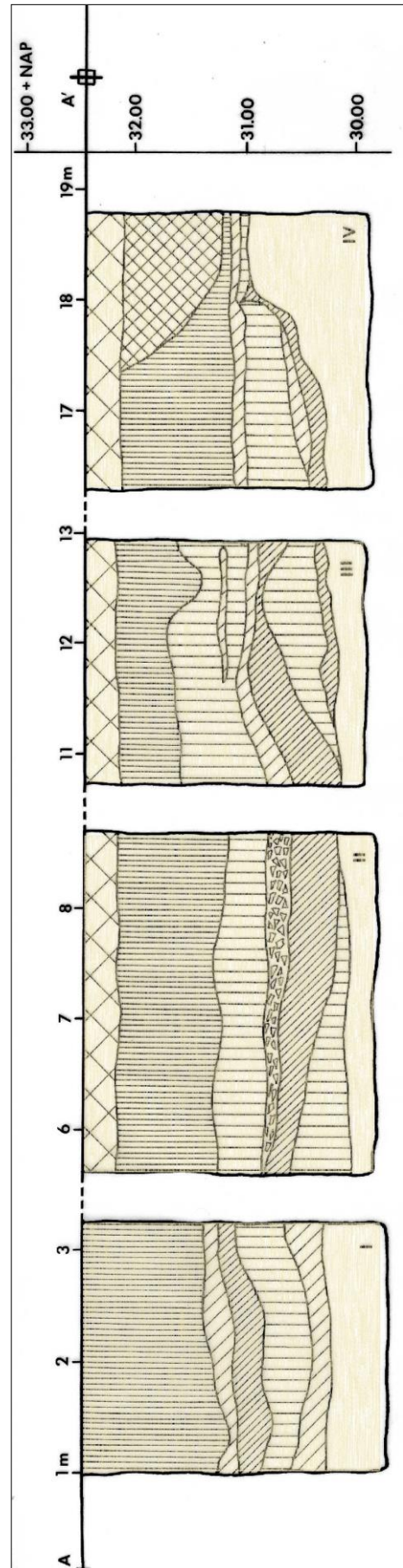
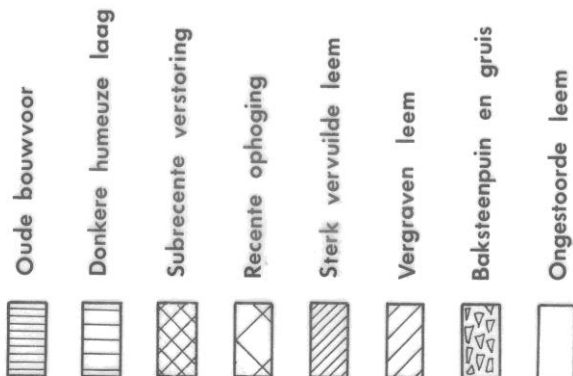
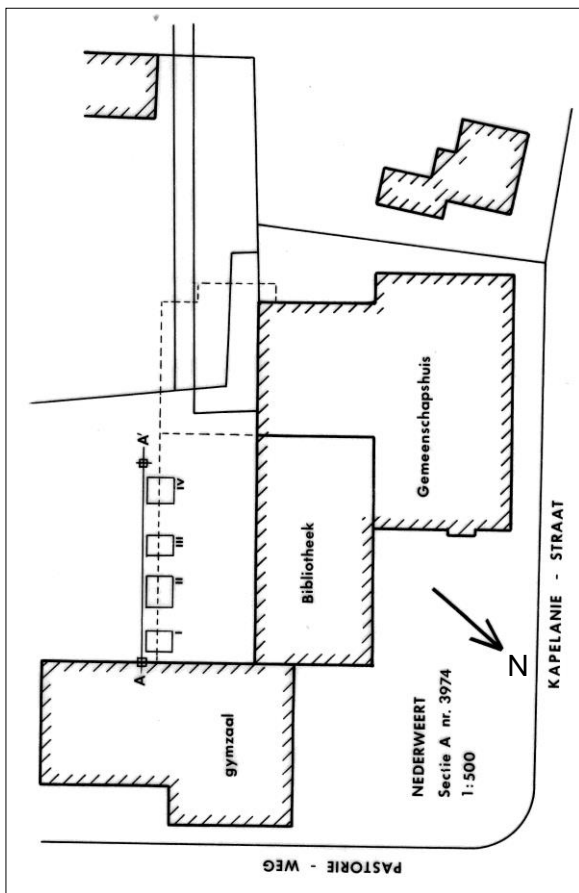

Fig. 9 en 10. Opgravingstekeningen

Fig. 11. Zuidprofiel van poergat I.

Fig. 12. Zuidprofiel van poergat II.

Fig. 13. Zuidprofiel van poergat III.

Fig. 14. Zuidprofiel van poergat IV.

Fig. 15. Detailopname uit het profiel van poergat IV. De cryoturbatie van de bodem is hier te herkennen.

In de ongestoorde grond waren duidelijke sporen van cryoturbatie te zien, waarbij zandige en lemige bodemsoorten als slierten in elkaar gedraaid waren door de bodemwerking in de Laatste IJstijd (figuur 15).

In de westzijde van poergat IV was een fraai profiel van een kuil met zandige vulling en houtskoolpartikelen waarneembaar (figuur 16).

De profielen hebben geen enkele dateerbare vondst opgeleverd.

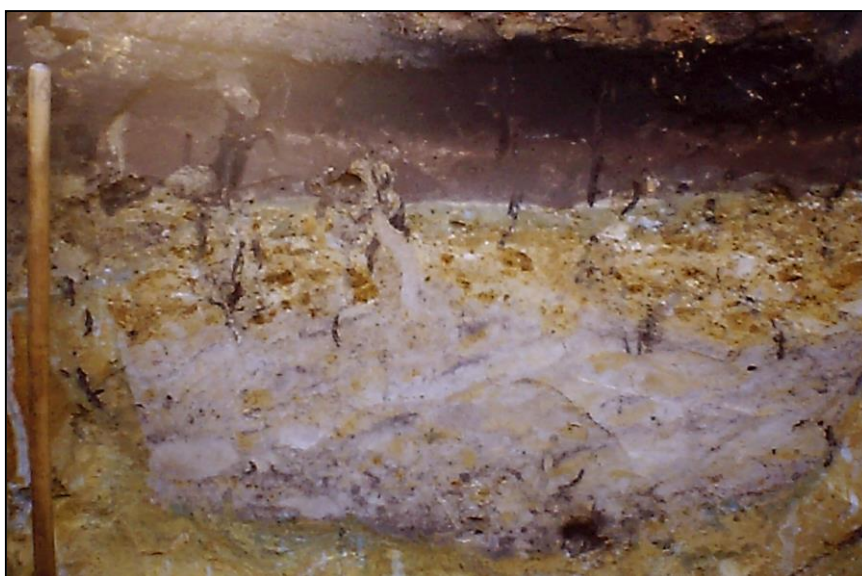

Fig. 16. Zandige vulling met houtskoolpartikels, poergat IV, westzijde

Het beeld uit de vier deelprofielen is consistent en vertonen een afwisselend lagenpatroon van schoon leem, vervuild leem, baksteengruis en bouwvoor. De lagen zijn scherp begrensd en er heeft geen erosie of inspoeling plaatsgevonden. Het lijkt erop dat de kuilen in één keer zijn dichtgeworpen.

Overige waarnemingen

In de zuidwesthoek van de bouwput kwamen op een diepte van ongeveer 60 cm beneden het maaiveld enkele subrecente afvalkuilen tevoorschijn. Tot voor kort had zich hier de betegelde speelplaats van de Sint Lambertusschool bevonden. In een van de kuilen bevond zich een grote hoeveelheid oorlogsmunitie. Deze bestond uit enkele honderden Amerikaanse geweer- en mitrailleurkogels, voor het overgrote deel nog 'scherp'. Gezien het feit dat er spelende kinderen en toeschouwers bij de opgraving stonden, heb ik de opzichter van het graafwerk gealarmeerd. Die vond het een minder groot probleem dan men had mogen verwachten en heeft de munitie met het afvalzand op een vrachtwagen laten laden en laten afvoeren naar een mij onbekende locatie.

Toen in mei 2006 op dezelfde plaats door de gemeente Nederweert een parkeerplaats werd aangelegd, heb ik dhr. F. Tossaint van de desbetreffende gemeentelijke dienst schriftelijk (per email d.d. 28 mei 2006) geattendeerd op de ondergrondse aanwezigheid van onontpofte oorlogsmunitie. Het is niet bekend wat er van gemeentewege met deze informatie verder is gedaan.

4. Locatie B (Dokterstuin)

Op zondag 19 november 2000 konden aanvullende waarnemingen worden verricht in de bouwput van een appartementencomplex 'Dokterstuin' in aanbouw, aan de Pastorieweg (locatie B). In de bouwput, die tot ongeveer 2,50m beneden het maaiveld was uitgediept, was aan alle vier de zijden een goed profiel zichtbaar. De zwarte bouwvoor had hier ter plekke een opvallende dikte van ongeveer 1,20m, waarschijnlijk het gevolg van subrecente ophogingen. Daaronder bevondt zich steriele sterk leemhoudende grond. Er was geen enkel spoor zichtbaar van kuilvormige leemwinning of stortvullingen. De conclusie moet derhalve luiden dat in dit gedeelte van het terrein geen leemwinning heeft plaatsgevonden.

Fig. 17. Waarnemingszone Dokterstuin.

5. Locatie C (Zorgcentrum Domus Bona Ventura)

In opdracht van de Woningvereniging Nederweert werd in de periode 2005-2006 aan de Kapelaniestraat een woonzorgcomplex gerealiseerd, genaamd Domus Bona Ventura. Het gehele gebied was voorheen bebouwd met woningen uit de zestiger jaren van de vorige eeuw, waardoor de ondiepere archeologische lagen sterk verstoord waren.

Fig. 18. Ligging van de bouwput.

Fig. 19. Het terrein in 2004, vóór de nieuwbouw, gezien vanuit de Moesemanstraat, richting zuidwesten. Foto A. Bruekers.

Bij het graven van de ondergrondse kelders van het nieuwe complex werden in september 2005 op beperkte schaal waarnemingen verricht. Van de machinaal uitgegraven bouwput werden fotografische opnamen van de wanden gemaakt. Aangezien helaas geen toestemming werd verkregen om de bouwput te betreden, moesten die opnamen vanaf grote afstand plaatsvinden.

Fig. 20. Profiel van de zuidzijde (Kapelaniestraat). Foto A. Bruekers.

Fig. 21. Profiel van de oostzijde (Moesemansstraat). Foto A. Bruekers.

Fig. 22. Profiel van de noordzijde (huidige Rosa Moorenpad). Foto A. Bruekers.

Fig. 23. Profiel van de zuidzijde, detail (Kapelaniestraat). Duidelijk zichtbaar zijn de kuilbodems. Foto A. Bruekers

Fig. 24. Totaaloverzicht richting noordoosten. Foto A. Bruekers

Aan alle zijden van de bouwput werden sporen van kuilen gevonden. De diepte beneden het maaiveld varieerde van 2m beneden maaiveld in de zuidoostelijke hoek tot 1.50 m in de overige zones. De gemiddelde benedencontour was lichtgolvend en volgt waarschijnlijk de oude leemlagen.

Met name aan de zuidzijde (Kapelaniestraat, figuur 23) was te zien dat de kuilen een breedte hadden van slechts 2 a 3 m, en gescheiden werden door dunne walletjes van een paar decimeter breedte. Al met al geeft dit een beeld van stelselmatige, langdurige en kleinschalige leemwinning.

De vulling van de kuilen bestond overwegend uit bruin/zwarte humusrijke vulling en oude bouwvoor. Sporen van steengruis of baksteen werden niet aangetroffen. Detailwaarnemingen werden niet verricht. Enkele kleine kuilen kunnen een hogere ouderdom hebben, maar zekerheid daarover ontbreekt wegens de onmogelijkheid tot het verrichten van detailwaarnemingen.

6. Locatie D (v.m. Scoutinggebouw Blokhut)

Locatie D betreft een oude waarneming zonder archeologisch onderzoek. Er is wel een vermelding over oude waarnemingen in deze zone:

1980. Interview door Alfons Bruekers met Wiel van de Warreburg, St. Willibrordusstraat 9, Nederweert.

In de zone ten oosten van de Pastorieweg [locatie D, AB], tussen de gebouwen van het postkantoor en het patronaatsgebouw, stond in de periode 1950-1975 de voormalige blokhut van de Scouting. Hier zouden volgens informant oudtijds diverse 'huizen' hebben gestaan. De aanwijzing daarvoor bestond uit oude funderingsresten en puin die daar gevonden waren.

Een exacte datering van de waarneming is niet bekend maar is waarschijnlijk gekoppeld aan de bouw van de blokhut ca. 1950.

Fig. 25. Locatie voormalige scoutinggebouw (Blokhut).

Op basis van archivalische en topografische bronnen is duidelijk dat zich in deze zone sinds de 16de eeuw geen huizen of boerderijen hebben bevonden. Hoewel het volledig speculatief is, zouden de door Van de Warreburg waargenomen puinresten in verband kunnen staan met baksteenovens. Maar enig bewijs ontbreekt.

7. Locatie E (Begraafplaats RK. St. Lambertuskerk)

Op vrijdag 7 november 2014 omstreeks 14.30u bezocht ik het graf van mijn vader op de begraafplaats van de RK. St. Lambertuskerk van Nederweert. Ik zag dat een kleine graafmachine bezig was om in de noordoostelijke hoek van het kerkhof een graf te delven voor de overleden heer Teng Timmermans. De exacte locatie is Vak 2, de grafrij tussen de letters M en N, en dan de tweede grafplaats vanaf het pad aan de zuidelijke zijde (de eerste grafplaats is die van mevr. Clauwers, overleden in 2014).

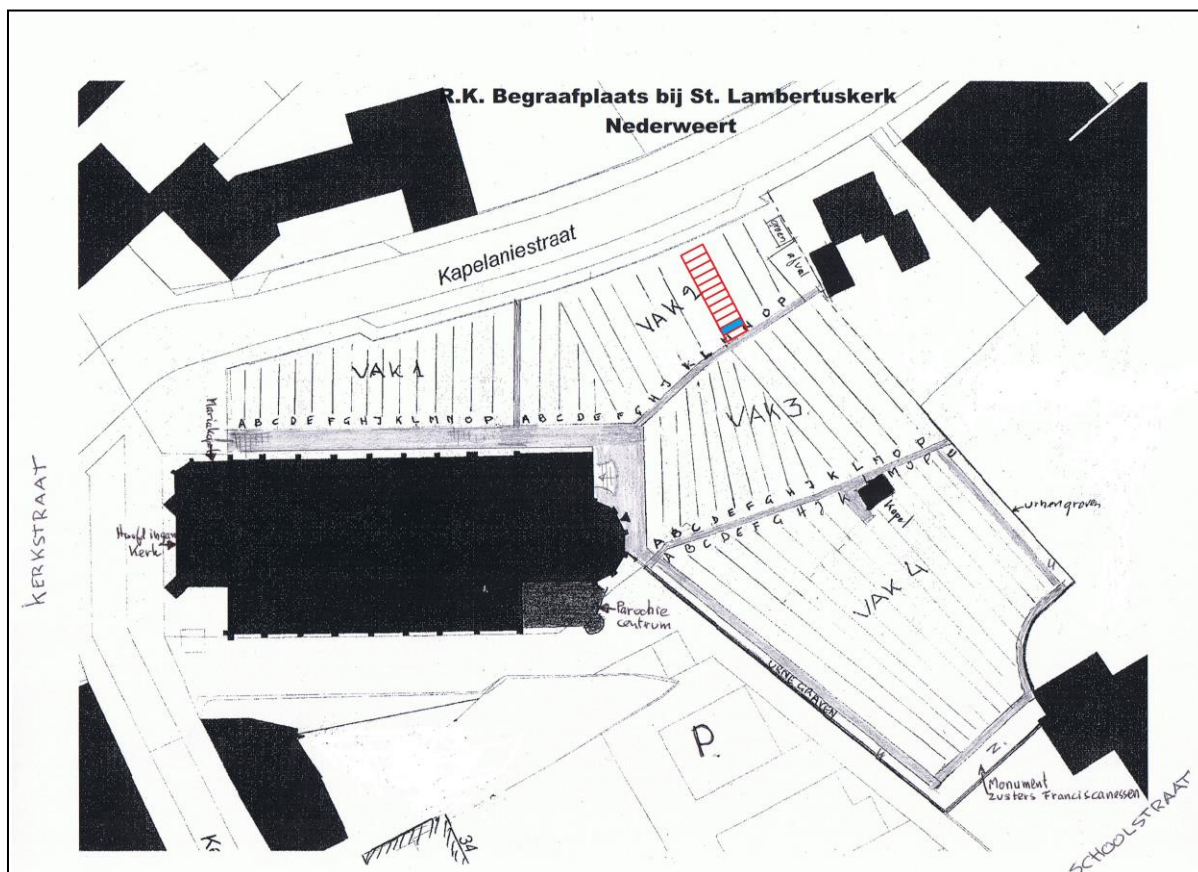

Fig. 26. Begraafplaats van de St. Lambertuskerk (bron: www.kerknederweert.nl).

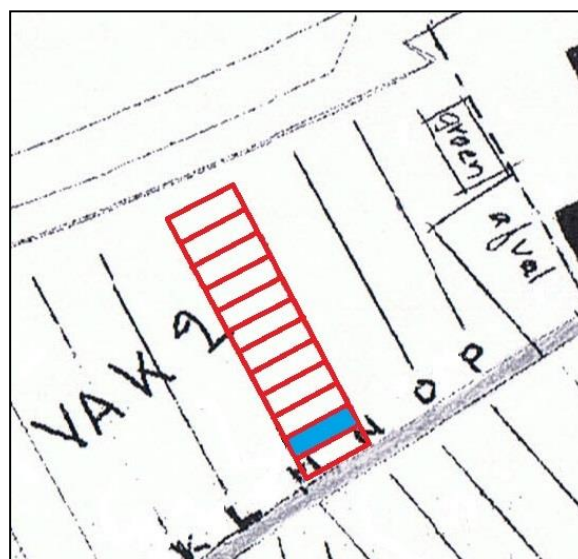

Fig. 27. Uitsnede: in rood de grafrij M-N. In blauw de ligging van het nieuwe graf waarin de waarnemingen zijn verricht.

Fig. 28. Aanleg van het nieuwe graf. Foto: A. Bruekers.

De machine was in de oostelijke zijde van het nieuwe graf gestuit op een fundering van steen. Ik heb een praatje gemaakt met de machinist maar deze gaf aan nieuw te zijn in deze functie en dat hij geen weet van soortgelijke vondsten op de begraafplaats. De grafkuil werd machinaal uitgegraven tot ca. 1.80 m beneden maaiveld, dat zich hier relatief laag ten opzichte van de kerk bevindt. Daarbij werd de steriele, lemig-gele ondergrond bereikt. Uit de kuil kwamen geen of nauwelijks oude sporen van begravingen voort. Wel was in de noordelijke wand van de kuil in doorsnede een oude begraving zichtbaar. De houten boven- en onderzijde van een grafkist waren als een ca. 2 cm dikke bruine band van vergaan hout zichtbaar, gescheiden door slechts 4 cm tussenruimte (een gevolg van de ingestorte kist). In de tussenruimte tussen de plankresten bevonden zich geplette botresten en uitpuilende textielrepen die geïnterpreteerd worden als kledingresten van een overledene.

Fig.29. Noordelijke profiel. Legenda: a: bodem van grafkist, b: bakstenen funderingsrestant, c: mergelstenen muur, d: steriele grond. Foto: A. Bruekers.

Op ongeveer 1.60 m diepte bevond zich een stuk noord-zuid-georiënteerde fundering bestaande uit in rode baksteen en kalkmortel gemetselde muur met aan de oostzijde daarvan grote blokken mergel. Een deel leek in situ te zijn, een ander deel verstoord door begravingen. Wel was duidelijk gezien dat de bodem van de hiervoor genoemde grafkist zich niet dieper dan de funderingssporen bevond. Waarschijnlijk heeft men vanwege het stenen obstakel dus niet dieper kunnen of willen graven. De onderzijde van de funderingsresten bevonden zich op de overgang naar de steriele ondergrond.

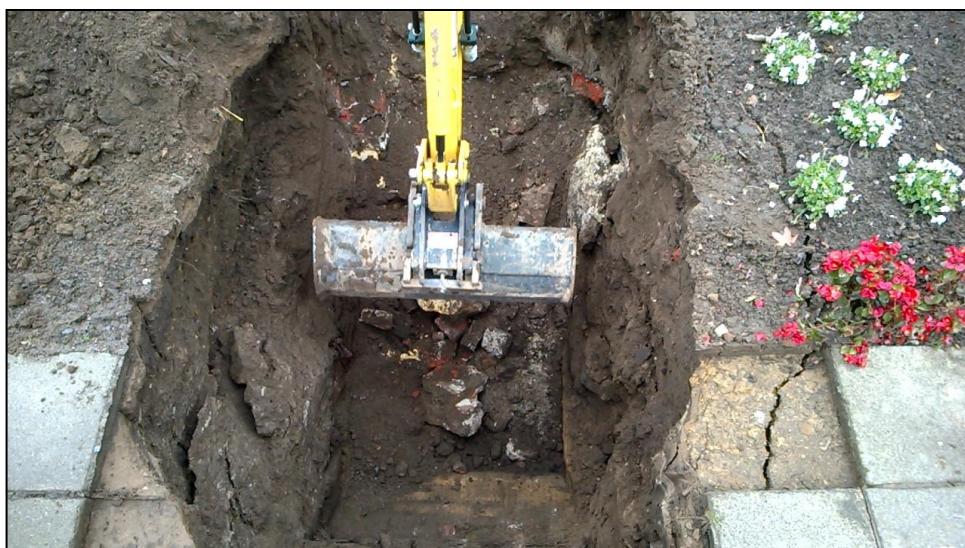

Fig. 30. Graafmachine verwijderd de aangetroffen murresten. Foto: A. Bruekers.

Fig. 31. Steriele ondergrond is bereikt. Foto: A. Bruekers.

De locatie van de vondst bevindt zich in een jonger deel van de begraafplaats, dat pas in gebruik is genomen na het verbod op intra muros-begravingen binnen de kerk in 1785 en (op deze specifieke locatie) waarschijnlijk pas ver in de 19de eeuw. Van oude grote grafmonumenten zoals elders op de begraafplaats het geval was en is, is op de plek van de vondst nooit sprake geweest.

De relatief grote diepte van de fundering in combinatie met het volledig ontbreken van sporen die wijzen op een grafkelder of fundering van een grafkruis, versterkt het beeld dat we hier te maken hebben met relictten die niet een funerair doel hebben gehad maar een overblijfsel zijn van woningbouw ter plaatse.

Ook de toepassing van mergelstenen blokken, dat we ook herkennen van andere archeologische waarnemingen in de Kerkstraat en dan steeds in de context van huiskelders uit de 17de eeuw en ouder, past in dat beeld. Bovendien is dit niet strijdig met een archivalische vermelding over dit terrein uit de 16de eeuw (waarover later nog meer): In 1574 legden ten overstaan van de Nederweerder schepenbank diverse oudere inwoners getuigenissen af over de terreintoestand ten oosten van het (toen nog veel kleinere) kerkhof van de St. Lambertuskerk. Zij getuigden dat het maaiveld eertijds een stuk hoger had gelegen en dat er een woning met een stal had gestaan.

Hoewel de in 2014 aangetroffen sporen uiterst gering van omvang zijn, is dus de meest waarschijnlijke interpretatie dat we hier te maken hebben met resten van de bewoning die vooraf ging aan de ingebruikname van het terrein als begraafplaats.

8. Bronnenonderzoek

De oudste vermelding over het onderzoeksgebied komt uit het archief van de schepenbank Nederweert. In 1574 legden ten overstaan van de Nederweerder schepenbank diverse oudere inwoners getuigenissen af over de terreintoestand ten oosten van het (toen nog veel kleinere) kerkhof van de St. Lambertuskerk. Zij getuigden dat het maaiveld eertijds een stuk hoger had gelegen en dat er een woning met een stal had gestaan. Het was een jaar of vijf, zes eerder (dus omstreeks 1568) dat deze *'hoge plaetse (...) vut getiechgelt en was'* (dus dat uit deze hooggelegen percelen leem was gewonnen). Jacob Passers getuigde *'dat hij de leem vut dese hof heeft helpe graven lancx den toen'* ('toen' is tuin of omheinde plek, bedoeld wordt het kerkhof).

In de 17^e en 18^e-eeuwse bronnen zoals overdrachtsregisters van onroerend goed komt het terrein veelvuldig voor. Het Tichelveld was de benaming voor het gebied dat hedentendage wordt omsloten door Burgemeester Vullersstraat (in het noorden), Moesemansstraat (oosten), Schoolstraat (zuiden) en begraafplaats (westen). De oudste vermelding dateert van 1599, de jongste uit 1794. Er is in die tijd sprake van een *'Hoog Tichelveld'* en een *'Laag Tichelveld'*. Daarmee werd het nog niet, respectievelijk het reeds afgegraven terreingedeelte bedoeld.

De zone E, nu begraafplaats, werd tot in de vroege 19de eeuw aangeduid als 'de beemden achter de kerk'. Uit dat gebruik als weiland temidden van een oude en hooggelegen akkercomplex blijkt al dat we het over lage en relatief vochtige gronden hebben, een gevolg van de maaiveldverlaging na afloop van de leemwinning.

Uit de bronnen blijkt dat de baksteenfabricage in Nederweert reeds in de 16de eeuw een regionale functie vervulde. Dat zal wel met de kwaliteit van de aanwezige leem te maken hebben gehad. In elke geval blijkt uit diverse vermeldingen in de Weerter stadsrekeningen uit de eerste helft van de 16de eeuw dat de bakstenen ten behoeve van de nieuwbouw van de Weerter stadsmuren en –poorten werden geleverd door Nederweerder steenbakkers.

De vermeldingen van Nederweerder steenfabricage ten behoeve van de Weerter fortificaties stammen vooral uit de periode 1501-1546. In vrijwel elke Weerter stadsrekening uit die periode is sprake van grote hoeveelheden baksteen die in Nederweert werden gebakken en naar Weert getransporteerd. Enkele willekeurige voorbeelden:

GAW OA 694 1500/1501

- Die van Nederweert de vracht van 3776 tonnen stenen
- 50.000 stenen van Peter Tegelbecker ten behoeve van de nieuwe stadspoort

GAW OA 699 1516/1517

- Kopen van stenen in Nederweert
- Vervoer van stenen vanuit Nederweert

GAW OA 702 1525/1526

- Reis naar de tegeloven in Nederweert
- Uitzetten van tegelstenen bij de tegeloven in Nederweert
- 20.500 gebakken tegels uit de tegeloven van Nederweert

GAW OA 704 1532/1533

- Hanssen Cuijpers uit Nederweert voor 4500 tegelstenen
- Voor de nieuwe Langpoort 150.000 stenen en 54.300 tegelstenen

GAW OA 707 1545/1546

- Halen van 2300 stenen uit Nederweert

GAW OA 714 1555/1556

- Uit Nederweert 12700 tegelstenen en 4400 gebrande tegelsteen

GAW OA 716 1570/1571

- Stenen uit Nederweert (1725 stuks) voor brug aan de Moesdijk

Klaversma vermeldt een contract tussen het Weerter gemeentebestuur en zekere Peter de Tegelbecker uit augustus 1506, voor de levering van 100.000 goed gebakken stenen a 18 stuiver per 1000 en een partij bleke stenen. Bij het vormen van de stenen werd 1/3 van de som betaald, bij het plaatsen in de oven weer 1/3, na bakken en controle 1/6 en bij levering de rest.

Deze leverancier Peter de Tegelbecker wordt in de stadsrekeningen vanaf 1501 regelmatig genoemd. Nergens staat expliciet vermeld dat hij uit Nederweert kwam, hoewel de steenleveringen wel steeds Nederweert als origine noemen. Ook komt de familie Tichelbecker voor in de 16de-eeuwse kerkelijke registers van Nederweert, zodat we aannemen dat Peter de Tegelbecker een Nederweertse ondernemer was.

Overigens wordt de exacte locatie van de steenbakkerijen nergens genoemd, dat kán het Tichelveld zijn geweest maar dat is zeker niet de enige optie. Er zijn in Nederweert vele zones waar tot in de vroege 20ste eeuw steen- en dakpanfabricage plaatsvond, zoals aan de Panneweg (what's in a name?).

Dan is er ook nog het interview op 21 aug 1982 door Alfons Bruekers met Cor Janssen, Mgr. Kreijlmanstraat 23, Nederweert. Janssen was begin jaren '60 betrokken in het bouwcomité van het gemeenschapshuis De Pinnenhof. Bij de bouw van het complex in de jaren 1965/1966 kwam men naar zijn zeggen tot de ontdekking dat de bouwvoor ter plaatse 1.70 m dik was. Dat zou te wijten zijn aan de aanwezigheid van oude leemkuilen. Door deze ontdekking was men gedwongen om veel diepere en zwaardere funderingen aan te leggen dan gepland was. Daardoor ontstond de mogelijkheid het complex geheel te onderkelderen, hetgeen ook gebeurde.

Ook tegenwoordig manifesteert het terrein zich nog door kleine maar opvallend hoogteverschillen van enkele decimeters van west naar oost aflopend. De huidige straatnaam Hogeweg (de voorganger van de tegenwoordige Burgemeester Vullersstraat, en in 1950 overgegaan op de verbindingsweg tussen deze en de Kapelaniestraat) duidt ook nog op de oorspronkelijke topografie ter plaatse.

Bronnen/afkortingen:

T. Klaversma, Weert tussen 1062 en 1602 (Weert 2008), p. 112 e.v.

J. Coenen, Op de keper beschouwd, een geschiedenis van Weert (Weert 2007), p.222 e.v.

GAW OA: Gemeente-archief Weert, Oud-Archief, stadsrekeningen

RHCL ASN Rijksarchief in Limburg, Archief schepensbank Nederweert, inv. nr. 17 p.224.

9. Conclusies

Het onderzoek heeft onomstotelijk aangetoond dat het gebied ten oosten van de St. Lambertuskerk over een grote oppervlakte leemwinningsputten heeft gekend. Op de locaties Pinnenhof en Domus Bona Ventura is de ondergrond tot op 2.30 m beneden het huidige maaiveld vergraven en zijn sporen van de winningsputten teruggevonden. Het lijkt erop dat dit een enkele hectares groot wijd verbreid stelsel van kleine winningsputten is geweest, dat in de loop van vele jaren gegroeid is. De structuur duidt op een stelselmatige, langdurige en kleinschalige leemwinningsactiviteit.

De aanwezigheid van een laag roodgekleurd baksteenpuin en steengruis in de vulling van één van de winningsputten van De Pinnenhof suggereert dat de leemwinning ten behoeve van baksteenovens is geweest. Ook de overgeleverde vondstmelding van aangetroffen puinresten ca. 1950 op de locatie van het scoutinggebouw, is daarmee in lijn.

Een getuigenis uit 1574 vertelt dat het terrein voor die tijd hoger was geweest dan op het moment van de getuigenis, en dat er een afgraving ten behoeve van leemwinning had plaatsgevonden. Dat wordt ook bevestigd door het vanaf 1599 regelmatig voorkomende toponiem Tichelveld. Het is mogelijk (maar verre van bewezen) dat de op basis van mondelinge informatie ca. 1950 aan de Pastorieweg aangetroffen steenresten onderdeel hebben uitgemaakt van bakovens. De grootschaligheid van de aangetroffen leemputten kan te maken hebben met baksteenfabricage voor de nabijgelegen St. Lambertuskerk, waarvan de toren gebouwd werd tussen 1467 en ca. 1530. Concrete aanwijzingen voor die relatie ontbreken echter. Maar met name de archivalische aanwijzingen over omvangrijke steenfabricage te Nederweert gedurende de periode 1501-1546 ten behoeve van de fortificaties van de stad Weert, wijzen op een schaalgrootte van enige omvang. Het ging hierbij om leveringen van vele tienduizenden stenen per jaar, alleen al voor de Weerter stadswerken.

Als we voorzichtig aannemen dat het gebied Tichelveld over een oppervlakte van minstens 150 bij 150 m geëxploiteerd is geworden (en dat is op grond van de archeologische waarnemingen een conservatieve schatting), en dat effectief een laagdikte van 0,5 m leem is gewonnen, dat komen we op een gewonnen volume van ruim 11.000 m³. Bij een normale baksteengrootte komt dat neer op zo'n 8 miljoen bakstenen. En dat is weer equivalent met een denkbeeldige muur van anderhalfsteense dikte van 5 m hoogte en 10 km lengte. Om maar even een gevoel voor de omvang te krijgen.

Uit de archeologische waarnemingen is geen datering van de leemwinning verkregen. De archivalische vermelding uit 1574 lijkt echter wel een soort *terminus ante quem* voor de leemwinning. Die op zijn beurt niet strijdig is met de grootschalige behoeften aan baksteen voor de kerktorenbouw van Weert en Nederweert en de stadswerken van Weert in de eerste helft van de 16de eeuw zoals we die zagen uit de stadsrekeningen. Ook het reeds bestaan van het toponiem Tichelveld op het einde van de 16de eeuw is een aanwijzing in die dateringsrichting.

De vondst van een funderingsspoor bestaande uit rode baksteen, kalkmortel en blokken mergel, ter plaatste van de huidige begraafplaats, wordt geïnterpreteerd als overblijfsel van een woning waarvan in 1574 voor het laatst melding postume melding wordt gemaakt in de archieven, en die moest wijken voor de ontgronding.

Het oude toponiem Tichelveld leeft nog voort als een moderne straatnaam in een nieuwbouwwijk in het centrum van Nederweert.